

İstanbul Üniversitesi Matematik Bölümü

Hülya Şenkon* / h.senkon@iku.edu.tr

İnsanoğlunun matematik etkinliklerinin, kendisi bunun bilincinde olmasa bile, milyonlarca yıl önce, yeryüzünde ilk varlık gösterdiği günlerde başlamış olduğunu söylemek yanlış olmasa gerek. Gerçekten, insanoğlu daha o günlerde, kendisine zarar verebilecek hayvanların ya da hemcinslerinin sayılarına ve durumlarına bakarak kendince en uygun olan kararları alıyor, ya kaçıyor ya da saldırıyordu. Kaçışı ya da saldırıyı gelişigüzel değil, belirli bir yöntemle yapıyordu. Yaptığının farkında değildi, ama bir *oyun problemini* sessiz sedasız çözüp karar veriyordu. Bunu, bugün bizim yaptığımız gibi karmaşık terim ve denklemlerle ifade edip bir stokastik optimizasyon problemi olarak ortaya koymıyordu, ama azlığı çokluktan, avantajlı konumu avantajsız olandan ayırdedebiliyor, kararını buna dayanarak veriyordu. Kararında etkili olmayacak öğeleri, örneğin, zararsız hayvanları ve bitkileri değerlendirmenin dışında tutuyor, etkili olabileceklerin ise hepsini değerlendiriyordu. Yaptığının bilincinde olmasa bile, bu karar verme sürecinden her seferinde başarıyla çıkıyor ve böylece hem kendi yaşamını sürdürüyor hem de neslinin devamını sağlıyordu.

Zaman ilerledikçe, insanoğlu bir yandan yaptığının bilincine vardı, bir yandan da içinde yaşadığı evrenin birtakım optimal koşulların üzerine inşa edildiğini farketti. Matematik gücüyle, önce, gözlemediği olayların, mekaniğin, elektriğin, optiğin ve daha pek çok şeyin kurallarını kavradı; sonra, daha da ileri götürdüğü matematikle, o güne kadar hiç gözlemlememiş olduğu olayları tahmine başladı. Yaşamını kolaylaştıran, daha konforlu ve güvenli yapan araç gereçler tasarladı, çağdaş teknolojiyi yarattı. Özetle, ağaç kovuklarında ve mağaralarda yaşayan o ilkel insanı, Ay'a gidip gelen, tomografiyle iç organlarını tabaka tabaka görüntüleyen, çocukların oyuncağı haline gelmiş bulunan bilgisayarlarla dünyayı avcunun içine almış

olan çağdaş insana dönüştüren, yalnızca insan beyninde varolan matematik oldu. Matematik bu gücünün ayırımına erken varmış olan toplumlar, bir işe yarayıp yaramayacağını tartışmadan, bütün matematik yeteneklerini açığa çıkarmaya özen gösterdiler. Başarılı gençlerini bu yönde sınır tanımadan teşvik ettiler, desteklediler. Bu, onların sadece teknoloji bakımından ön sıralarda yer almalarını veya komşularıyla giriştikleri savaşları kazanmalarını sağlamakla kalmadı, aynı zamanda, salt kendilerini ilgilendiren toplumsal konularda sağduyulu kararlar alarak mutlu ve sağlıklı toplumlar oluşturabilmelerini de sağladı.

Her Türk aydınının iyice bildiği ve üzüntü duyarak kabullendiği gibi, bizim toplumumuz, özellikle acı dolu savaşlar dizisi şeklinde hatırlanan o uzun Osmanlı İmparatorluğu döneminde, günlerini, yıllarını ve yüzyıllarını hep matematiği dışlayarak geçirdi. Durumumuz ve düzeyimiz 17nci yüzyılın ortalarına kadar komşularımızın ve savaş halinde olduğumuz ülkelerin durumundan pek farklı değildi: İki bin yıl kadar önce yaşamış olan Tales, Öklit, Arşimet gibi dehaların bizlere miras bıraktıkları aritmetik ve geometri bilgilerini kullanarak güncel teknik problemlerimizi başarıyla çözebiliyorduk. Bunun dışında kalan entellektüel çabalar, dünyanın her yerinde dini konular ve dogmalar etrafında toplanmıştı. Ancak 17nci yüzyılın ortalarına doğru Avrupa'da Leonardo da Vinci'ler, Kepler'ler, Galilei'ler, Newton'lar ve diğerleri ardarda ortaya çıkmaya başladığında, o toplumlar doğru karar vererek, din istismarcılarının gösterdiği yöne değil, aklın öngördüğü yöne gittiler, biz ise tam tersini yaptık. Sonuç her zaman bizim için uyarıcı oldu, onlarla girdiğimiz bütün savaşları birer birer kaybetmeye başladık. Ancak Mustafa Kemal'in önderliğinde, Cumhuriyet'le gelen kararlı ve cesur atılımlardır ki, entellektüel yapımızda da önemli değişiklikler oldu ve toplumumuz önce çağdaş matematiği öğrenip kavramaya, sonra da onun gelişmesine katkıda bulunmaya başladı. Bu nedenle,

* İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Matematik Bölümü emekli öğretim üyesi. İstanbul Kültür Üniversitesi öğretim üyesi.

Türk matematiğinin başlangıcını Türkiye Cumhuriyeti'nin başlangıcına oturtmak hiç de yanlış olmasa gerek. Bu olayı başlatan saygıdeğer insanlardan bazıları henüz hayattadırlar ve sessiz sedasız ettikleri tohumların meyvalarını görmenin hazzını tatmaktadırlar. Son yıllarda pek çok insanımızın "köşe dönme" fırsatları elbette onların da karşısına sık sık çıkmıştı. Ancak onlar kolay yoldan madde çıkar ve güncel refah sağlamayı değil, ömür boyu öğrencilik yaparak ulusumuzun entelektüel yapısını oluşturmayı yeğlediler. O büyük ve özverili insanlarımıza minnettarız.

Cumhuriyet öncesinde ülkemizde matematiğe ilgi duyulmamış olmasının iki önemli nedeni olduğunu söyleyebiliriz:

1) O günkü eğitim sistemimizin temelini oluşturan değer yargılarının matematiği bütün doğa bilimleri gibi küçümsemesi.

Gerçekten de, *medrese* sözcüğüyle anılan ve ilk kez 1331'de kurulan İznik Orhaniyesi'yle Osmanlıların hayatına giren en eski ve en yüksek eğitim kurumumuz zamanla yozlaşarak, "*kuru yaş ne varsa, hepsi bu sarıh kitabın içinde vardır*" diyen bir ayete dayanır oldu ve böylece bütün bilgilerin Kuran'da yazılanlardan tefsir yoluyla, yani Kuran'ı yorumlayarak çıkarılabileceğini, Kuran'ın dışına çıkan deneylerin ve matematiksel muhakemenin *frenk akli ve oyunu* veya *bidâtu kabiha* (çirkin yenilik) olduğunu savunur hale geldi. Böylece, toplumumuzda her zaman akli bilimler dışlandı, hatta kötülendi, nakli bilimlerse yüceltilerek ön sıraya kondu. Bunun doğal bir sonucu olarak da gençlerimiz matematiğe, matematiğin sıkıcı görünen ve "kimseye seslenmeyen" zor problemlerine yönelmeye heves etmediler. Oysa o günlerde Avrupa'da Gauss'lar, Lagrange'lar, Cauchy'ler ve daha pek çokları kralların, zengin prenslerin ve kontların himayesinde matematiğin sınırlarını genişletmekle meşguldüler.

2) Matematiğin gelişmesinde her zaman önemli bir etken olmuş olan endüstrinin ülkemizde hep geri kalmış olması.

Yüksek düzeyde özgün matematik problemleri ortaya çıkaran ve acil çözüm bekleyen bir endüstrimizin bulunmaması da ülkemizde matematiğe ilgi duyulmasını engelliyordu. Çünkü, gayet iyi bilindiği gibi, 19uncu yüzyılın sonlarına kadar matematiğin sağladığı en önemli etkenlerden biri uygulamalar olmuştu. Örneğin, haritacılığın ve

astronominin zorlamasıyla küresel trigonometri ve Öklidyen olmayan geometriler, eğrilerin ve yüzeylerin diferansiyel geometrisi, elektrik ve mekanığın zorlamasıyla diferansiyel denklemler, varyasyonlar hesabı, vektör ve tensör analizi, özel fonksiyonlar, sınır-değer problemleri, integral denklemler, kompleks değişkenli fonksiyonlar gibi konular hızla gelişmişti. 19uncu yüzyılda ve öncesinde, sanayileşmiş toplumlar her zaman yeni ve ilginç problemlerle karşılaştıklarından o problemleri çözecek beyinleri yetiştirmeye özen gösteriyorlardı. Buna karşın bizim toplumumuz, yüksek imtiyazlarını korumak isteyen ve kendilerine âlim denen din adamlarının sert tepkisi nedeniyle bütün bunlardan habersiz yaşıyordu. Küçümşenen ve dışlanan akli bilimlerin, Osmanlı'yı yok etmeyi amaçlamış olan Batı ve Kuzey ülkelerinin güçlenip büyümesini sağlamış olmasına ve bunun Osmanlı tarafından da gözlenmesine rağmen, gereken köklü önlemler alınmıyor, yapılmak istenen küçük düzeltmeler de hep engelleniyordu. Buna karşın, nakli bilim sayılan ve sağlam gözlem ve kanıtlara dayanmayan rivayetler, hadisler ve menkıbelerden oluşan bilgi yığını, Osmanlı'yı gitgide artan bir hızla çağdı, güçsüz ve beceriksiz bir hale soktu. Durumun farkında olanlar yok değildi. Bazı padişahlar, Osmanlı ordusunun savaşlarda hep yenilgiye uğramasını, subayların matematik ve matematiğe dayalı mekanikten habersiz oluşuna bağlıyorlar ve gerekli ıslahatın yapılması için emirler çıkarıyorlardı. Örneğin, 1683 Viyana bozgunundan sonra akli ilimlerde ve teknik alanda çok geri kalmış olduğu açıkça itiraf edilmiş ve bunun telafisi için medreselere III. Ahmet döneminde ilk kez riyaziye dersleri konmuştu. Padişahların amacı, şüphesiz, matematiği matematik olarak öğretmek ve geliştirmek değil, yalnızca matematiğin gücünden yararlanmaktı. Buna karşın, matematiğin öneminin kavranmış olması sevindiriciydi. Fazla kafa yormadan, kolaylıkla ele geçirmiş oldukları *âlim* unvanını kaybetmek istemeyen din tacirlerinin olumsuz yöndeki tüm çabaları sonuçsuz kaldı. Örneğin o dönemde riyaziyeci olarak tanınan Gelenbevi İsmail (1730-1791) ve Yanyalı Esad Efendiler, medrese kökenli olmalarına ve karşılaştıkları bütün güçlüklerle ve engellere karşın, kendi kendilerini yetiştirmişlerdi.

Matematiğe ve akli bilimlere karşı olan medrese direncinin ancak 1683 Viyana bozgunundan

sonra kırılmış olmasına karşın, padişahların askeri nedenlerle önemseydiği matematik, özellikle de diferansiyel ve integral hesap ile mekanik, ülkemiz eğitim programlarına, orduya bağlı mühendis okulları aracılığıyla yarım yüzyıl kadar daha erken girdi. Bu askeri mühendis okullarının başlıcaları şunlardı:

Hendesehane

Mühendishane-i Bahri-i Humâyûn

Mühendishane-i Berri-i Humâyûn

Hendese-i Mülkiye

Mühendis Mekteb-i Âlisi

1734'te Üsküdar'da açılmış olan Hendesehane'de matematik derslerini Humbaracı Ahmet Paşa (1675-1747) veriyordu (Ahmet Paşa aslında bir Fransız generaliydi ve din değiştirerek Ahmet adını almıştı). 1770 Çeşme yenilgisini, gemilerin gerektiği gibi konuşlandırılmamış olmasına bağlayan III. Mustafa, 1773'te *Mühendishane-i Bahri-i Humâyûn*'u açtı. Bu, Osmanlı'nın Batı'ya açılan ilk penceresiydi. O sıralarda İstanbul'da müşavir olarak bulunan Macar asıllı Baron de Tott'un 1784'te yayımlanan bir kitabında bu mühendishanenin adı *école de mathématiques* olarak geçmektedir. Okulun ilk hocalarından Gelenbevi İsmail Efendi'nin top menzillerinin hesabı ve logaritma konularında yüksek düzeyde bir uzman olduğu bilinmektedir. Daha sonra, 1795'te açılan ve sivil öğrencileri de kabul eden *Mühendishane-i Berri-i Humâyûn*'a Padişah, okula verdiği önemi belirtmek amacıyla, Saray kütüphanesinden bazı değerli kitapları hediye etmişti. Buradaki matematik derslerini verenler, genellikle, Fransa ve Prusya krallarının göndermiş oldukları yabancılarıydı. Matematik hocaları arasında İshak Hoca (ölümü 1834) ile Müşir Vidinli Hüseyin Tevfik Paşa (1832-1901) da vardı. Tevfik Paşa'nın yazmış olduğu çok sayıda kitap arasında, İstanbul'da 1882'de birinci, 1892'de de ikinci basımı yapılmış olan *Linear Algebra* adlı kitabı oldukça yüksek düzeyde ve özgün bir eserdir. İshak Hoca'nın da yabancı dillere çevrilmiş 11 eseri arasında 4 ciltlik *Mecmua-i Ulûm-ı Riyaziye* adlı kitabı oldukça ünlüdür. Da-

ha sonra gelen 1877-78 Osmanlı-Rus savaşındaki bozgun, *Hendese-i Mülkiye Mektebi*'nin kurulmasına neden oldu. Bu, Osmanlı'nın kurduğu son yüksek askeri okuldur.

Mühendishanelerde durum, yukarıda belirtildiği gibi, Batı'ya yakalamak yönünde büyük çabalar içindeyken, sivil yüksek okullar olan medreseleri ıslah çabaları da, başarısızlıklarına karşın sürüp gidiyordu. Medresenin ıslah edilemeyeceğine kanaat getiren Osmanlı yöneticileri, *Darülfünun* adı verilen yeni bir kurum oluşturmaya karar verdiler. Osmanlı'nın başkentinde yüksek düzeyde bilimsel eğitim ve araştırma yapacak olan ilk *Darülfünun*, Sadrazam Büyük Reşit Paşa'nın çabalarıyla 1846'da kuruldu, ama öğretim ancak 1863'te başlayabildi. Bundan sonra, 1870'te *Darülfünun-u Osmânî*, 1874'te *Darülfünun-u Sultânî*, 1900'de Üniversite tarihine *Dördüncü Darülfünun* adıyla geçmiş olan *Darülfünun-u Şâhâne* kuruldu. 1908 devrimiyle *Darülfünun* bazı yeniliklere kavuştu; 8 Ağustos 1909'da içinde bulunduğu Mülkiye Mektebi binasından ayrılarak Vezneciler'de bulunan ve 1942'de tamamıyla yanan Zeynep Hanım Konağı'na taşındı, ders programları yeniden düzenlendi, yabancı dil kitaplar ve çok sayıda araç gereç sağlandı. Ancak 1911 Trablusgarp Savaşı, 1912 Balkan Savaşı, 1914 Birinci Dünya Savaşı gibi felaketler nedeniyle *Darülfünun*'da dersler düzenli yapılamadı ve bir gelişme kaydedilemedi.

Zeynep Hanım Konağı

1911'de hazırlanan *Darülfünun teşkilât nizamnamesi*'nde *Darülfünun*'un beş şubeden oluştuğu belirtiliyordu. *Fünûn* (yani Fenler) şubesi – şimdiki adlarıyla – “Matematik İlimleri” ve “Tabii İlimler” kısımlarından oluşuyordu. Matematik İlimleri kısmının ders programında tasarı geometri, analitik geometri, yüksek cebir, küresel trigonometri, mekanik, diferansiyel ve integral hesap ve olasılık hesabı yer alıyordu.

1914'te Edebiyat Medresesi Müderrisler Meclisi'nde yapılan görüşmeler sonucunda *Avrupa'nın muhtelif yerlerinden muktedir ve meşhur muallim-*

ler celbi ve bazı yeni kürsülerin ihdası¹ uygun görüldü, fakat siyasi nedenlerle Maarif Nezareti², yalnızca Almanya'dan Fen, Edebiyat ve Hukuk Şubeleri için yirmi kadar öğretim üyesi davet etti. Bunlardan Matematik ve Tabii İlimler Şubesine düşen öğretim üyesi sayısı yalnızca altıydı. Söylentiye göre bunlar arasında hiç matematikçi bulunmayışının nedeni, görüşmeler sırasında Umum Müdür Salih Zeki Bey'in sarfettiği "Ben buradayken ancak Poincaré yabut Felix Klein gelebilir" sözleridir.

1919'da *Darülfünun* nizamnamesi yeniden yapıldı ve kuruma *ilmî muhtariyet*³ verildi. 1924'teyse Cumhuriyet Hükümeti *Darülfünun*'a *hükmi şahsiyet*⁴ verdi ve bu arada Medreseler de Fakülte adını aldı. Bir süre sonra ortalıkta *Darülfünun*'un ıslah edilmesi gerektiğine ilişkin söylentilerin dolması üzerine, bu kez Fransa'dan öğretim üyelerinin davet edilmesi kararlaştırıldı. Fen Fakültesi için davet edilen öğretim üyeleri arasında bir tek matematikçi vardı: Mentere.

Yukarıda sözü edilen kısmi reformlarla *Darülfünun*'un kendi kendisini içerden ıslah edemeyeceği iyice anlaşılmıştı. Bu nedenle 1932'de *Darülfünun* hakkında bir rapor hazırlamak üzere Cenevre Üniversitesi eski rektörlerinden Profesör Albert Malche resmen davet edildi ve hükümetçe kendisinden, yerinde incelemeler yaparak bir rapor hazırlaması istendi. Profesör Malche tüm fakülte, klinik, kütüphane ve dersaneleri gezip öğretim üyeleri, yöneticiler ve öğrencilerle görüştüktan sonra hazırladığı raporunu hükümete sundu ve İsviçre'ye döndü. Prof. Malche raporunda eleştirilerini, "Öğretim yöntemleri ortaçağdan kalma; öğrencilerin yabancı dil bilgileri yetersiz; öğrenciler dersleri tamamiyle pasif olarak dinliyorlar; Türkçe bilimsel yayın yok; hocalar, maaşlarının azlığı nedeniyle, ikinci bir görev almak zorunda kalıyorlar" şeklinde sıralıyor ve raporunu "İstanbul Darülfünunu düşük verimli bir müessesedir" diyerek bitiriyordu. Bu rapor sonucu hazırlanan Maarif Vekâleti lâiyhasında "Darülfünun ve ona mülhak teşkilâtın yeni ve mütekâmil esaslar üzerine kurulabilmesi için evvel emirde mevcut teşkilâtın tamamiyle ilgası lâ-

zım gelir" deniliyordu. Nihayet 31 Mayıs 1933 tarih ve 2252 sayılı kanun yayımlandı:

Madde 1- İstanbul Darülfünunu ve ona bağlı bütün müesseseler kadro ve teşkilâtı ile beraber 31 Temmuz 1933 tarihinden itibaren mülğadır.

Madde 2- Maarif Vekilliği 1 Ağustos tarihinden itibaren İstanbul'da "İstanbul Üniversitesi" adı ile yeni bir müessese kurmaya memurdur. Maarif Vekâleti bu Üniversitenin teşkilâtına ait kanun lâiyhasını en geç 1 Haziran 1934 tarihine kadar Büyük Millet Meclisine tevdi eder.

Bunun üzerine *Darülfünun*'un bütün mensuplarına tebligat yapıldı. Şimdi, Fizik Profesörü merhum Fahir Yeniçay'ın konuya ilişkin anılarına bir göz atalım: "Gazi Enstitüsü'nde lise öğretmenlerine kurs yapmak üzere Ankara'da bulunduğum sırada, Fakülte adresime Maarif Vekili'nin imzasıyla şu tezkere gelmiş:

*Müderres Muavini Fahir Beyefendiye,
Muhterem Efendim,*

31 Mayıs 1933 tarih ve 2252 numaralı kanunla Büyük Millet Meclisi 31 Temmuz 1933 ten itibaren İstanbul Darülfünunu'nu ilga etmiştir. Bu kanun hükmüne tevfiakan bütün tedris heyeti ve idare memurları 31 Temmuz tarihinden itibaren açığa çıkarılmış demektir.

Hayatım, uzun senelerden beri Darülfünun'a hasretmiş olanlardan tekâüt edilmek veyahut başka bir vazife almak suretiyle bizden ayrılanlara karşı hürmetimiz derin ve ebedîdir. Bu değişikliğin başlıca sebeplerinden birisi, yeni şartlara uygun bir üniversite kurmak maksadıdır.

Zât-ı âlinizin yeni kadrodaki vaziyeti ikinci bir mektupla bildirilecektir, Efendim.

*Maarif Vekili
Dr. Reşit GALİP*

Kurs bitiminde Gazi Enstitüsü'nün merdivenlerinde oturmuş, radyo dinliyorduk. Birden spiker, Üniversitede kalanların adlarını saymaya başladı. Fen Fakültesi'ne gelince, yeni Üniversitede yalnızca Ali Yar, Hâmit Nâfiz Pamir ve ben kalmıştık."

Prof. Malche, Mayıs 1933'te ikinci kez Türkiye'ye geldi ve 1934 ilkbaharına kadar burada kaldı. Kendisine yardımcı olarak verilen ve Mühendis Mektebi'nden Müderres Kerim Erim'in de üyesi bulunduğu komisyonun yardımıyla üniversite kadrolarını oluşturmaya başladı. Üniversite rektörlü-

1 Avrupa'nın çeşitli yerlerinden güçlü ve ünlü hocaların çağırılması ve bazı yeni kürsülerin kurulması.

2 Milli Eğitim Bakanlığı.

3 Bilimsel özerklik.

4 Tüzel kişilik.

ğüne Dr. Neş'et Ömer İrdelp, Fen Fakültesi dekanlığına da Prof. Kerim Erim getirildi.

Ferruh Şemin'in çizgileriyle Patrick du Val

1933 başlarında Almanya'da iktidarın Naziler tarafından ele geçirilmesi, Alman entellektüel çevrelerinde ve üniversitelerinde büyük huzursuzluğa neden olmuştu. Bu nedenle pek çok bilim adamı, özellikle musevi asıllı olanlar, Almanya'yı terk etmeye başladı. Bunlara huzur içinde çalışabilecekleri yerler bulmak amacıyla Zürih'te "Notgemeinschaft deutscher Wissenschaftler im Ausland" adlı bir dernek kuruldu. Prof. Malche bu derneğe bir mektup yazarak, Atatürk'ün projesinden söz etti ve Almanya'da huzursuz olan bilim adamlarının Türkiye'yi de gözönünde bulundurabileceklerini bildirdi. O günlerde Almanya'yı terketmeyi düşünenler arasında Hilbert'in en yakın mesai arkadaşı R. Courant da vardı. Courant, Almanya'ya yakınlığı nedeniyle Türkiye'yi Amerika'ya tercih edebilme düşüncesiyle, durumu yakından görmek amacıyla, fizik profesörleri Max Born ve James Franck ile birlikte İstanbul'a geldi. Ne yazık ki, Cumhuriyet Türkiye'si'ne çağdaşlaşma yolunda büyük bir enerji veren Atatürk milliyetçiliğini doğru değerlendirememiş ve ürkerek ülkesine geri dönmüştü. Aslında Nazilerin üstün ırk kavramına dayanan milliyetçiliğiyle Atatürk'ün *Ne mutlu Türküm diyene* görüşüne dayanan milliyetçiliği birbirinden çok farklıydı, ama Courant bunu sezememişti.

1933 Üniversite Reformu, aslında bir reformdan çok bir devrimdi ve ülkemizdeki matematik öğretimini, bu konularda çok iyi yetişmiş olduğu tartışma götürmeyen uzmanların eline teslim ediyordu. Bu uzmanlar, ilk aşamada, Prof. Richard von Mises, asistanı Hilda Geiringer ve Prof. Willy Prager'den ibaretti. Bu kadroya 1940'lı yıllarda İn-

giliz asıllı Prof. Patrick du Val ve Prof. Rankin de katıldı. Matematik'in gelişmesine dünya ölçüsünde önemli katkılarda bulunmuş olan bu bilim adamlarının yanında Kerim Erim ve Ali Yar ile birlikte, o sıralarda lisans öğrenimlerini yurt dışında tamamlamış bulunan Cahit Arf, Ratip Berker ve Ferruh Şemin de yer alıyordu. Daha sonra bunlara Almanya'dan doktora yapmış olarak gelen Orhan Alisbah ve Nazım Terzioğlu da katıldı.

Prof. Kerim Erim, bir dönem kadar Fen Fakültesi Dekanlığı yaptıktan sonra, yerine Prof. Ali Yar atandı.

Şimdi gene Prof. Yeniçay'ın anılarına dönelim: *Ali Yar'ın başkanlığında yapılan ilk Fakülte Meclisinde dört öğretim üyesi dışındaki üyeler, yabancı profesörlerdi ve bunlar – biri hariç – Türkçe bilmedikleri, Dekan da Almanca bilmediği için konuşmalar*

Fransızca yapılıyordu. Otoriter karakterde olan von Mises, Alman hocaların başı gibi hareket ediyordu. Kendisinin bu davranışlarına örnek olarak şu iki olayı zikredebiliriz: 1) Toplantıların birinde bazı hocalar bir dergi çıkartılması hususunda ısrar ediyorlardı. Von Mises "Ben yıllarca Zeitschrift für angewandte Mathematik dergisini idare ettim. Dergi idaresi nedir bilirim. Sizler bir yıllık yazıyı masamın üzerine getirmeyeniz bu dergi çıkmaz" dedi. Gerçekten de Fen Fakültesi Mecmuası ancak 1935'te yayımlanabildi. 2) Kimya Profesörü Arndt, asistanlarından birine yaptırdığı ve yabancı bir dergide yayımlanan bir çalışmanın başına önce kendi adını, sonra asistanın adını yazmış. Von Mises, Arndt'a sordu: "Siz bu çalışmayı beraber mi yaptınız?"

Arndt: "Hayır, ben yalnız konuyu verdim."

Von Mises: "Öyle ise yazıya adınızı koymaya hakkınız yoktur. Ancak, aday yazının sonunda çalışma konusunu verene teşekkür eder. Hepimiz böyle yapıyoruz."

Arndt: "Ben asistanı lanse etmek istedim. İlim âleminde beni tanıdıkları için, çalışmanın ciddi olduğunu belirtmek istedim."

Ferruh Şemin'in çizgileriyle Nazım Terzioğlu

1939 yılında, Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel tarafından Fen Fakültesi Dekanlığına atanmışım.

Fen Fakültesi'nin Enstitüleri dört binada yer almakta idi: Zooloji, Genel Botanik, Farmakobotanik Süleymaniye'deki yeni binada, Astronomi, Merkez Binanın bahçesinde yeni kurulan Rasathane'de, Anorganik, Organik ve Sınav Kimya Yerebatan binasında, Dekanlık ve İdare ile Matematik, Genel Fizik, Fiziko-Kimya ve Jeoloji Kürsüleri Zeynep Hanım Konağının iki alt katında idi. Üçüncü katta Edebiyat Fakültesi bulunuyordu, ancak, kısa bir süre önce Fındıklı'daki binaya taşınmış idi.

28 Şubat 1942 Cumartesi gecesi, ben uyurken telefon çaldı. Rektör heyecanlı bir sesle: "Senin Fakülten yanıyor" dedi ve telefonu kapattı. Hemen bir otomobile atlayarak yola çıktım. Tepebaşı'na geldiğim zaman, Vezneciler tarafında göğün kıpkırmızı olduğunu gördüm. Beyazıt'a geldiğimde, halk toplanmış, itfaiye çalışıyordu; yüksekçe bir tümsek üzerinde duran Rektörün yanına gittim. Rektör şimdiki Senato binasını ikametgâh olarak kullandığı için yangın yerine erken gelmişti. Binanın Koska tarafından başlayan yangın, Vezneciler tarafında bulunan Fiziko-Kimya Enstitüsü'ne sıçramış olup, depoda bulunan alkol, eter, benzol v.s. şişeleri bomba gibi patlamakta idi.

Sabaha karşı apartmana döndükten sonra, durumu gözden geçirerek, Dekanlık ve idare için en uygun binanın Astronomi binası olacağını düşündüm ve ertesi sabah Pazar olmasına rağmen, bütün hocaları Rasathane'ye davet ettim. Zeynep Hanım Konağında evvelce verilen derslerin hangi binalarda verileceğini tesbit ettik. Bu dersler Biyoloji Binası, Rasathane ve Beyazıt'taki Eczacılık Okulu arasında bölündü ve böylece pazartesi günü, aksaklık olmadan, derslere başlandı.

Bir süre sonra, Vezneciler'de bulunan Seyhan ve Ceyhan apartmanları ile şimdiki Büyük Reşit Paşa Caddesinde bulunan bir apartmanı da kiralamak mecburiyeti hasıl oldu.

Yangından sonra, durumla ilgilenen İsmet İnönü İstanbul'a geldi. Rektörlükte yapılan toplantıda İnönü "Cumhuriyet yanan binanın yerine daha muhteşemini yapar" dedi. Fındıklı'da bulunan ve yanma ihtimali olan Edebiyat Fakültesi'nin de yapılacak binanın içine alınması kararlaştırıldı.

Ülkemizin ilk Fen Fakültesi'nde bir Riyaziye

Enstitüsü oluşturmakla işe başlayan Kerim Erim başkanlığındaki kadro, eğitimin yanısıra, uluslararası düzeyde bilimsel araştırma etkinliklerinin de ilk tohumlarını attı. Araştırma kavramını sağlam bir zemine oturtmak ve bir gelenek oluşturmak amacıyla hemen bir dergi çıkarılmaya başlandı.

Riyaziye Enstitüsü geçici kadrosu şu şekilde Kürsülere ayrılıyordu.:

1. Umumi Riyaziyat ve Yüksek Cebir (Ali Yar Bey, Hüseyin Ferruh Refik Bey)
2. Temami ve Tefazuli ve Yüksek Riyazi Tahlil (Kerim Bey, Cahit Arifi Bey)
3. Riyazi Mihanik ve Yüksek Hendese (Ratip Bey).

Yukarıda sözü edilen tohumlar – bunlar arasında Enstitünün genç elemanlarını doktora yapmak üzere Avrupa'ya göndermek de vardı – 1930'lu yılların sonuna doğru meyvelerini vermeye başladı ve 1940'larda, Almanya'dan gelen yabancı matematikçilerin ayrılmasına karşın, artık Matematik Enstitüsü adını almış olan Riyaziye Enstitüsü'nün, mesleki gelişimlerini tamamlamış bulunan genç elemanları, Kerim Erim'in direktörlüğü altında, araştırma kavramını Enstitü'ye kesin olarak yerleştirmiş oldular. Bu konuda Kerim Erim'le birlikte, kendisinin 1952'deki ölümünden sonra, İstanbul Üniversitesi'nden ayrıldığı 1962'ye kadar kendi başına üstün gayret sarfetmiş olan Ord. Prof. Dr. Cahit Arf'ı özellikle zikretmek gerekir.

1960'ların başında Matematik Enstitüsü idari birim olarak ortadan kalktı ve Fen Fakültesi içindeki Matematik Dalı, Analiz, Cebir ve Sayılar Teorisi, Geometri ve Tatbiki Matematik Kürsüleri olmak üzere, birbirinden bağımsız dört kürsü tarafından temsil edilmeye başlandı. Bir süre sonra "Nümerik Analiz ve Hesap Makinaları" adlı yeni bir kürsü kurulduysa da, kendi başına faaliyeti olmayan bu kürsü, 1976 sonunda Analiz Kürsüsü'ne katıldı. 1977 yılında söz konusu dört kürsü, kendi teşkilatlarını korumak şartıyla, *Matematik Bölümü* adı altında bir *Kürsülü Bölüm* halinde birleştirildi. 1981'e kadar bu şekilde faaliyet gösteren Bölüm, 6 Kasım 1981'de yürürlüğe giren *Yüksek Öğretim Kanunu*'yla beş anabilim dalına ayrıldı:

1. Analiz ve Fonksiyonlar Teorisi
2. Cebir ve Sayılar Teorisi
3. Geometri
4. Topoloji
5. Uygulamalı Matematik

Birkaç yıl sonra bunlara Matematiğin Temelleri ve Matematik Lojik anabilim dalı da eklendi.

Öte yandan, 1971’de, o sırada İstanbul Üniversitesi rektörlüğü görevini sürdürmekte olan Prof. Dr. Nazım Terzioğlu’nun girişimi üzerine, yerli ve yabancı matematikçilerle bilimsel teması sıklaştırarak, bilgi ve düşünce alışverişi yoluyla, 1950’li yılların ortalarına doğru giderek artmış, fakat sonradan yavaşlamaya yüz tutmuş olan bilimsel araştırma etkinliklerini yeniden canlandırmak amacıyla, Fen Fakültesi’ne bağlı, tüzel kişiliğe sahip bir *Matematik Araştırma Enstitüsü* kuruldu. Bu enstitünün Silivri tesislerinde birçok uluslararası bilimsel toplantı düzenleyen Prof. Terzioğlu, böyle bir toplantının hemen öncesinde, 20 Eylül 1976 tarihinde hayata gözlerini yumdu ve bunun üzerine enstitünün adı *İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Nazım Terzioğlu Matematik Araştırma Enstitüsü* olarak değiştirildi. 1982’de YÖK uygulamasıyla enstitünün adı *İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Nazım Terzioğlu Matematik Araştırma Merkezi*’ne dönüştürüldü.

Silivri’den bir görüntü

Matematik Enstitüsü’nce düzenlenen ilk uluslararası bilimsel toplantı, 1952’de İstanbul’da yapılan *VIII. Uluslararası Sırfi ve Tatbiki Mekanik Kongresi*’dir. Kerim Erim’in inisiyatifi, başta Cahit Arf ve Ferruh Şemin olmak üzere, Enstitü mensuplarının yardımı ve devletin de mali katkısıyla gerçekleşen bu kongre, her defasında bir başka ülkede olmak üzere, dört yılda bir bütün dünyada mekanikle ilgili bilim adamlarını bir araya getiren seri kongrelerden sekizincisidir.

İkinci uluslararası toplantı, 1971’de gene İstanbul’da Nazım Terzioğlu’nun inisiyatifiyle toplanan – kendisinin de bir süre başkanlığını yaptığı – Balkan Matematikçiler Birliği’nin IV. Bilimsel Kongresidir.

Gündüz İkeada’yla Cahit Arf yine birlikte, Silivri’de

Bundan sonraki ulusal ve uluslararası bilimsel toplantılar, Matematik Araştırma Enstitüsü ve Merkezi tarafından düzenlenen toplantılardır. Dar kapsamlı, fakat yüksek bilimsel standartta olan bu toplantılar şunlardır:

1. Uluslararası Sonlu Grupların Gösteriliş Teorisi Yaz Semineri (1973)
2. Uluslararası Fonksiyonel Analiz Sempozyumu (1973)
3. I. Yurtiçi Matematikçiler Toplantısı (1975)
4. Uluslararası Cebrik Sayılar Teorisi Sempozyumu (1975)
5. II. Yurtiçi Matematikçiler Toplantısı (1976)
6. Uluslararası Nevanlinna Sempozyumu (1976)
7. III. Yurtiçi Matematikçiler Toplantısı⁵ (1976)
8. Uluslararası Geometrinin Temelleri Sempozyumu (1978)
9. I. Cebir ve Sayılar Teorisi Sempozyumu (1985)
10. II. Cebir ve Sayılar Teorisi Sempozyumu (1988)
11. Uluslararası Cebir ve Sayılar Teorisi Sempozyumu (1990).

Bu bilimsel toplantılarda sunulan bildirilerin büyük bir kısmı, Matematik Araştırma Enstitüsü tarafından yayımlanmıştır.

5 Nevanlinna Sempozyumu’nun ilk günü aramızdan ayrılan Nazım Terzioğlu’nun anısına, 26-29 Mayıs 1977 tarihleri arasında Silivri’de “III. Yurtiçi Matematikçiler Toplantısı” düzenlendi ve 26 Mayıs günü yapılan bir törenle Silivri tesislerinin bahçesine merhumun büstü dikildi.

1920'li yılların başında Fen Fakültesi'nin bir yayın organı olarak çıkarılmaya başlanan ve 1933 reformuna kadar "*Istanbul Darülfünunu Fen Fakültesi Mecmuası, Riyaziyat, Fizik, Kimya, Tabiiyat ve Tatbiki İlimler*" adı altında yayımlanan derginin devamı olarak 1935'te yayımlanmaya başlanan *Istanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Mecmuası, Yeni Seri (Revue de la Faculté des Sciences de l'Université d'Istanbul, Nouvelle Série)* adlı dergide İngilizce, Fransızca, Almanca ve İtalyanca dillerinden birinde yazılmış özgün çalışmalar yayımlanmaktaydı. 1940'ta çıkan 5. ciltten itibaren A ve B serisi olarak ikiye ayrılan bu derginin A serisi matematik, fizik ve kimyaya ayrılmıştı. Daha sonra, bu dallarda araştırmaların artması üzerine, 1954'te çıkan 19. ciltten itibaren A serisi yalnız matematiğe ayrılarak bu serinin diğer dalları için yeni bir C serisi ihdas edildi. 1989'da adı "*Istanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Matematik Dergisi*" olarak değiştirilen söz konusu mecmuada yalnız İ.Ü. Fen Fakültesi Matematik Dalı öğretim elemanlarının araştırmalarının büyük bir kısmı değil, aynı zamanda yurt içinden ve yurt dışından pek çok matematikçinin bilimsel çalışmaları yayımlandı. Birçok uluslararası şöhretin, bu mecmuanın *İstisari Redaksiyon Heyeti*'ne girmeyi kabul etmiş olması ve gene birçok tanınmış yabancı matematikçinin bu mecmuaya makale göndermiş olması, onun bilimsel seviyesi hakkında bir fikir vermeye yeter.

Matematik Bölümü'nün diğer bir bilimsel araştırma yayını da "*Proceedings of the Eight International Congress of Pure and Applied Mechanics*" adlı, yukarıda adı geçen VIII. Uluslararası Sırfi ve Tatbiki Mekanik Kongresi'nde sunulan tebliğleri içeren iki ciltlik kitap olup, gerek yukarıda sözü edilen mecmuanın, gerekse bu kitabın yayımlanmasında Prof. Dr. Ferruh Şemin'in çok büyük emeği geçmiş bulunmaktadır. Ne yazık ki, Prof. Şemin tarafından, özellikle Fen Fakültesi Mecmuası A Serisinin basımı için, büyük bir özveriyle kurulan ve yıllarca titizlikle yönetilen Fen Fakültesi Matbaası, kullanılan tipo tekniğinin köhne bir teknik olduğu gerekçesiyle kapatıldı. Matematik Dergisi'nin yıllarca editörlüğünü yapmış bir kişi olarak, büyük üzüntü duymama neden olan bu karar, hem derginin düzenli aralıklarla çıkmasını olumsuz yönde etkiledi, hem de kalitesinin düşmesine neden oldu.

Bugüne kadar çok sayıda yüksek lisans ve doktora çalışmasının gerçekleştirildiği İ.Ü. Matematik Bölümü'nün öğretim üyeleri, bilimsel araştırmalarının yanısıra, kitap yazma ve tercüme etme konusunda da oldukça faaldiler. Örneğin Cahit Arf'ın *Cebir Dersleri*, Kerim Erim'in *Analiz Dersleri*, Macit Büke'nin *Analitik Geometri*, Giacomo Saban'ın *Analiz Dersleri* ve Talat Tuncer'in *Diferansiyel Denklemler* adlı ders kitapları, Ali Yar, Ratip Berker ve Kerim Erim'in çevirileri, Rusça bir kitap serisinden tercüme edilmiş olan Türk Matematik Derneği Yayınları ve Matematik Araştırma Enstitüsü'nün matematik tarihiyle ilgili yayınları geniş bir okur kitlesine hitabeden nitelikli yapıtlardır.

Yangından sonra çok az sayıda kitabın kuratıldığı Riyaziye Enstitüsü Kütüphanesi, Nazım

Nevanlinna Sempozyumu'nun ilk gününde Prof. Nevanlinna'ya Prof. Dr. Orhan Ş. İçen tarafından Şeref Doktorası belgesi verilirken

Terzioğlu ve Orhan Ş. İçen'in üstün gayretleri ve özverili çalışmaları sayesinde gitgide zenginleşti ve böylece Matematik Bölümü kütüphanesi, Balkanların en gelişmiş matematik kütüphanesi niteliğini kazandı.

Son olarak, İ.Ü. Fen Fakültesi Matematik Bölümü'nün, en eski ve köklü Matematik Bölümü olarak, Türk matematik dünyasına, diğer Türk üniversitelerine eleman yetiştirmek veya ders vermek üzere öğretim üyesi göndermek suretiyle yapmış olduğu dolaylı katkısı da zikretmek gerekir.

Satırlarıma son verirken, Bölüme hizmet vermiş kişilerden vefat etmiş olanları rahmetle anıyor, hayatta olanlara esenlikler diliyorum. ♠